

Погорецький Микола Миколайович,
доцент кафедри кримінального права і
кримінології Національної академії
Служби безпеки України, доктор
юридичних наук, старший дослідник

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Криміналістичне забезпечення доказування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану набуває значення системоутворюючого чинника, який одночасно визначає ефективність кримінального переслідування та легітимність результату судового розгляду. Воєнний стан створює парадоксальну ситуацію: з одного боку, суспільний запит на швидке й результативне реагування на посягання проти держави істотно зростає, з іншого – будь-яке спрощення або «прискорення» ціною процесуальних гарантій підвищує ризики недопустимості доказів, помилок у реконструкції подій, а також підриває довіру до правосуддя і суперечить стандартам верховенства права. У такому контексті криміналістичне забезпечення доказування слід розуміти як цілісну систему знань, організаційних рішень і тактичних прийомів, що спрямована на виявлення, збереження, фіксацію, перевірку та процесуальну легалізацію доказової інформації з урахуванням специфіки воєнного часу, технологізації злочинних практик, підвищеної латентності, загроз для джерел інформації та особливих режимів доступу до відомостей [1; 12; 23]. Загальна теорія криміналістики підкреслює, що криміналістичне знання є не лише описом прийомів, а методологією пізнання події злочину через закономірності слідоутворення, взаємодії суб'єктів і середовищ, що у воєнний час ускладнюється множинністю факторів ризику – від фізичної небезпеки та руйнувань до інформаційних операцій і цифрових атак [1]. Водночас сучасні концепції доказування вказують, що доказування є контрольованою процедурою, у якій процесуальна форма і перевірюваність є не менш важливими за зміст доказової інформації, а отже, криміналістичне забезпечення має бути орієнтоване на доказову стійкість у суді, а не лише на оперативну «переконливість» матеріалів [12; 20; 25].

Умови воєнного стану істотно модифікують слідчі ситуації у провадженнях проти основ національної безпеки. Посягання часто мають мережевий характер, пов'язані з комунікаціями, фінансовими і логістичними ланцюгами, використанням цифрових платформ, контактами з представниками держави-агресора або її агентурою, а також із використанням технологічних засобів передачі даних. Це означає, що доказування дедалі більше ґрунтується на комбінації цифрових слідів, матеріалів негласних заходів, документальних і експертних джерел, а також на даних, отриманих у межах міжнародного співробітництва. Відповідно, криміналістичне забезпечення доказування повинно бути інтегрованим: тактичні рішення щодо джерел і способів отримання інформації мають одразу проектуватися на процесуальні вимоги, стандарти прав людини і судовий контроль, оскільки будь-яка «прогалина» на ранньому етапі стає або незворотною втратою слідів, або дефектом допустимості [7; 22]. Це особливо важливо у справах, де необхідно довести суб'єктивну сторону, цільову спрямованість і зв'язки, а не лише «факт контакту» чи наявність інформації на носії, адже в умовах воєнної інформаційної турбулентності ризики помилкових інтерпретацій істотно зростають.

Критичним компонентом криміналістичного забезпечення є старт кримінального провадження і початок досудового розслідування. На цьому етапі вирішується питання не тільки процесуальної своєчасності, а й криміналістичної збереженості доказового потенціалу: які сліди є найбільш крихкими, які цифрові дані потребують негайного збереження, які джерела можуть бути демасковані, які ризики знищення доказів або впливу на свідків є найвищими. Проблемні питання початку досудового розслідування виявляються в тому, що запізнення або неправильна первинна тактика призводять до втрати цифрових артефактів, журналів доступу, переписки, метаданих, а також до «переміщення» підозрюваних у безпечніші для них канали комунікації, що ускладнює подальшу реконструкцію подій [13]. У воєнних умовах додається ще й фактор фізичної небезпеки: евакуації, руйнування інфраструктури, перебоїв зв'язку, переміщення населення, що потребує від слідства та прокурора поєднання оперативності з процесуальною точністю, а від криміналістики — методики роботи в умовах обмежених ресурсів і неповного доступу до об'єктів [13; 21]. Звідси випливає, що криміналістичне забезпечення доказування у таких

провадженнях має починатися з правильної постановки доказової задачі і побудови доказової архітектури: визначення «вузлових фактів» і джерел, які можуть їх підтвердити, формування алгоритму дій щодо збереження даних, залучення спеціалістів, визначення потреби у негласних заходах і міжнародних запитах, а також прогнозування того, як зібрані матеріали будуть перевірятися в суді [12; 20; 22].

Організаційний аспект криміналістичного забезпечення у воєнний час набуває особливого значення, оскільки розслідування злочинів проти основ національної безпеки зазвичай передбачає взаємодію слідчих, прокурорів, оперативних підрозділів, спеціалістів у сфері цифрової криміналістики, експертів, а інколи й військових та цивільних адміністрацій. Категорія «організація» у криміналістиці та її співвідношення з криміналістичною тактикою підкреслює, що тактичні прийоми реалізуються через організаційні рішення: розподіл ролей, координацію, планування, інформаційну безпеку, стандарти документування і контроль якості [9]. У контексті оперативно-розшукової діяльності організація набуває ще й режимного характеру, оскільки потрібні конспірація, захист джерел і контроль витоків інформації. Наукове визначення поняття організації оперативно-розшукової діяльності та її місця в системі кримінального процесу підкреслює, що ОРД у справах національної безпеки має бути функціонально підпорядкована потребам процесуального доказування, а не існувати автономно як «паралельний контур» [15; 19]. Водночас питання оперативно-розшукового забезпечення реалізації процесуальних гарантій сторони обвинувачення вказує на необхідність криміналістично правильної інтеграції оперативного блоку в процесуальну форму, щоб забезпечити як результативність, так і допустимість [2].

Найбільш чутливою площиною криміналістичного забезпечення доказування у справах проти основ національної безпеки є використання негласних слідчих (розшукових) дій та співвідношення їх із оперативно-розшуковими заходами. Воєнний стан збільшує потребу в негласних формах отримання інформації через латентність і конспіративність посягань, але одночасно підвищує ризики процесуальної дефектності, якщо правові режими змішуються, якщо оперативні відомості «легалізуються» без належної процедури, або якщо межі втручання у права людини визначаються надто широко. Дослідження поняття, сутності і співвідношення НСРД та ОРЗ

наголошує на необхідності чіткого розмежування цих інструментів, оскільки саме правильність правового режиму визначає доказову долю результатів [11]. Аналіз проблем провадження НСРД і використання їх результатів у доказуванні підкреслює, що ключовою є якість документування: підстави, межі, строки, цільова спрямованість, порядок фіксації та подальша процесуальна трансформація результатів у докази, які можуть бути перевірені в суді [14]. Це особливо актуально у воєнний час, коли суспільний тиск на результат може підштовхувати до «скорочених» процедур, однак такі спрощення нерідко стають причиною втрати доказової придатності матеріалів у суді та порушень прав людини [7; 22].

Для криміналістичного забезпечення доказування у воєнних умовах визначальною стає цифрова складова. Значна частина посягань проти основ національної безпеки реалізується або супроводжується цифровими каналами: месенджери, електронна пошта, соціальні мережі, хмарні сховища, цифрові платформи, а також технічні журнали доступу, геодані, цифрові сліди переміщення і комунікацій. У цьому контексті процесуальні проблеми та європейські стандарти цифрових доказів вимагають забезпечення автентичності, цілісності, відтворюваності процедур збирання і можливості незалежної перевірки, включно з коректним протоколюванням, залученням спеціалістів і забезпеченням ланцюга збереження [5]. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні виступає умовою реалізації принципу верховенства права і постановлення справедливого вироку, що у воєнний час не втрачає, а посилює свою значущість, оскільки надмірне втручання в приватність, неконтрольований збір даних або непропорційні обмеження можуть зруйнувати легітимність доказування та створити підстави для сумнівів щодо справедливості провадження [4; 7]. Тактичний аспект цифрового доказування полягає у балансі між швидкістю реагування і процесуальною чистотою: цифрові сліди «швидкоплинні», але їхня доказова сила залежить від коректного способу отримання й фіксації. У воєнних умовах додається проблема нестабільності інфраструктури і підвищених кіберризиків, що потребує стандартизації методик, резервування даних і криміналістичної готовності працювати з різними форматами джерел [5; 6].

Новітні технології, які активно застосовуються у документуванні воєнних злочинів, мають трансферний потенціал і для доказування злочинів проти основ національної безпеки,

зокрема в частині використання геопросторових даних, мультимедійних матеріалів, аналізу відкритих джерел, сенсорних даних, а також методів інтелектуальної аналітики. Проблемні питання застосування новітніх технологій у розслідуванні і доказуванні вказують на необхідність процесуальної «прозорості» методів: будь-який технологічний результат має бути відтворюваним і пояснюваним у суді, інакше він лишається на рівні оперативної або аналітичної інформації [6]. Методика інтелектуального аналізу мультисенсорних даних і використання його результатів у доказуванні підкреслює, що доказування дедалі частіше включає складні аналітичні продукти, для яких потрібні стандарти фіксації вихідних даних, алгоритмів обробки і контролю похибок [17]. У воєнний час це може бути критично важливим, наприклад, для доведення зв'язків, маршрутизації, координації, логістики або причетності до певних подій, однак юридична сила таких матеріалів залежить від їх процесуального оформлення і можливості змагальної перевірки.

Важливим елементом криміналістичного забезпечення доказування у справах проти основ національної безпеки є інститут тимчасового доступу до речей і документів як засіб побудови доказового контексту, виявлення ланцюгів подій, фінансових та організаційних зв'язків, а також отримання цифрових масивів даних у процесуально контрольований спосіб. Розробки щодо застосування тимчасового доступу в провадженнях про злочини, учинені організованими угрупованнями, мають особливу релевантність для проваджень у сфері національної безпеки, оскільки тут також типові мережеві структури, розподіл ролей, конспірація та використання «оболонок» (підконтрольних осіб, організацій, каналів) [10]. У воєнний час такі зв'язки можуть набувати додаткового виміру міжнародності, тому значення тимчасового доступу і міжнародної правової допомоги зростає. Дослідження міжнародного співробітництва у сфері протидії тероризму вказує на необхідність використання міжнародних каналів для отримання доказів, координації та обміну інформацією, що у справах національної безпеки нерідко є визначальним для доведення зв'язків і намірів [16]. Водночас міжнародний елемент підвищує вимоги до процедурної коректності, перекладів, автентифікації, верифікації джерел і дотримання стандартів допустимості.

У процесуальному вимірі криміналістичне забезпечення доказування неможливе без чіткого урахування ролі прокурора і судового контролю. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю мають значення як гарантія законності, пропорційності та процесуальної придатності результатів ОРД/НСРД для доказування, особливо в умовах воєнного стану, коли інтенсивність негласних заходів може зростати [18]. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування виступає ключовим «фільтром», який перетворює криміналістичні здобутки на юридично значущий результат: якщо дії були здійснені з порушенням стандартів, доказ втрачає силу незалежно від його фактичної переконливості [22]. У цьому контексті верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні задає методологічний горизонт: ефективність боротьби з посяганнями на державу не може бути виправданням для свавільних практик; натомість саме дотримання процедур, передбачуваність, мотивованість і контрольованість рішень забезпечують довіру до результату і стійкість вироку [7; 22]. В умовах воєнного стану це набуває не меншої, а більшої ваги, оскільки високі суспільні емоції підвищують ризик помилкових рішень і «поспішної» криміналізації поведінки, яка потребує ретельної перевірки обставин і намірів.

Окремою проблемною зоною є поєднання потреби в таємності методів і джерел із вимогами змагальності та права на захист. У справах проти основ національної безпеки часто використовуються матеріали негласних заходів, оперативні відомості, дані обмеженого доступу, і це створює напруження між режимом секретності та вимогою забезпечити стороні захисту можливість ефективного спростування і перевірки доказів. Криміналістичне забезпечення тут полягає у пошуку процесуально допустимих рішень, які зберігають необхідний рівень безпеки джерел і методів, але не руйнують справедливість процедури. Дослідження прав і свобод людини в діяльності СБУ підкреслює, що гарантії прав людини у сфері національної безпеки мають бути реальними, а не формальними, і саме їх дотримання визначає легітимність діяльності спеціальних органів у кримінальному процесі [3]. Це узгоджується з підходом, за яким «якість доказування» у справах національної безпеки повинна включати правозахисний вимір: пропорційність, мінімізацію надлишкового втручання, коректне обґрунтування і процесуальну прозорість у межах можливого [4; 7].

У підсумку криміналістичне забезпечення доказування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану слід розглядати як інтегровану систему, що поєднує криміналістичну методологію, організацію і тактику, оперативно-розшукові та негласні інструменти, цифрові технології та стандарти цифрового доказування, міжнародне співробітництво, прокурорський нагляд і судовий контроль. Проблемні питання концентруються навколо ризику підміни процесуальної форми оперативною доцільністю, змішування режимів ОРЗ/НСРД, втрати цифрових слідів на старті провадження, надмірного втручання в права людини під приводом воєнної необхідності, а також навколо складності забезпечення змагальної перевірки доказів у режимних провадженнях. Вирішення цих проблем можливе шляхом розвитку криміналістичних методик воєнного часу, стандартизації цифрового документування, підвищення ролі судового контролю і системного впровадження методології верховенства права в доказуванні як умови справедливого вироку й довіри до кримінального правосуддя навіть у найскладніших безпекових.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: монографія. Харків : Право, 2020. 386 с.
2. Іскендеров Е., Погорецький М. Щодо визначення поняття та змісту оперативно-розшукового забезпечення реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. (1-2) С. 19–40. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/19-40>
3. Погорецький , М. М. Права і свободи людини в діяльності служби безпеки України: питання гарантій. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. (3-4). С. 100–111. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.3-4/100-111>
4. Погорецький М. А. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні як умова реалізації принципу верховенства права та постановлення справедливого вироку. *Право України*. 2025. № 9. С. 60–74. DOI: 10.33498/loshi-2025-09-060.
5. Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. Ч. 3. С. 239–256. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37>.

6. Погорецький М. А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів (проблемні питання). *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. С. 84–102.

7. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275>.

8. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2012. № 1 (5). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>

9. Погорецький М., Сергєєва Д. Щодо визначення поняття «організація» у криміналістичній науці та його співвідношення із криміналістичною тактикою. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 93. С. 14–17. URL: <https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8569>

10. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупованнями. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн. Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28

11. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2014. № 2 (33). С. 137–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_34

12. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України*. 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf

13. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/431/400/>

14. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії*

внутрішніх справ. Київ. 2013. № 1. С. 270-277. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_48

15.Погорецький М. А., Шелеменцев В. П. Поняття організації оперативно-розшукової діяльності. *Кримський юрид. вісник*. Сімферополь, 2010. Вип. 1 (8). Ч. I. С. 18–28.

16.Погорецький М.А. Бердюк В. І. Міжнародне співробітництво у сфері протидії тероризму. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2009. Вип. 21. С. 23–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2009_21_4

17.Погорецький М. А. П'ять років чинності кримінального процесуального кодексу: уроки для правотворчої діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 11–27. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2017_Pohoretskyi.pdf

18.Погорецький М. А. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (2–3 жовт. 2006 р.). Київ : Вид-во Ген. прокуратури України; Акад. прокуратури України, 2007. С. 124–127.

19. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2007. 576 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf

20.Погорецький М. А. Сучасні концепції кримінального процесуального доказування. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. 2017. С. 309-312. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/146.pdf

21.Погорецький М. А. Новели Кримінального процесуального кодексу України в період воєнного стану: проблемні питання. *Право і суспільство*. 2025. №3. Т.2. С.248-262. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.35>

22.Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. ч. 3. С. 269-279. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40>.

23.Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.

24.Шумило М. Є., Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в

доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського ін-ту внутр. справ*. Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. Вип. 3. С. 199–209.

25. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажиський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. С. 247–308.

Полив'яний Вадим Миколайович,
старший викладач кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ІНТЕГРАЦІЯ ДОМЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ: ПІДВИЩЕННЯ ГОТОВНОСТІ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

В умовах збройної агресії проти України, ефективне надання медичної допомоги в тактичних умовах набуває надзвичайної актуальності. Інтеграція домедичної підготовки та тактичної медицини є ключовим фактором підвищення готовності особового складу правоохоронних органів України до реагування на надзвичайні ситуації. Сучасні виклики, пов'язані з гібридною війною, бойовими діями та терористичними загрозами, вимагають від правоохоронців не лише професійних навичок, і здатності швидко та ефективно надавати домедичну допомогу собі та оточуючим.

Домедична підготовка, як невід'ємна складова сучасного суспільства, дозволяє забезпечити своєчасну та невідкладну допомогу до прибуття професійних медиків [1]. Тактична медицина (TCCC - Tactical Combat Casualty Care), зосереджена на швидкому та ефективному наданні допомоги в бойових умовах, потребує тісної інтеграції з базовими навичками домедичної допомоги [2]. Необхідність посилення підготовки особового складу правоохоронних органів у сфері домедичної допомоги зумовлена збільшенням ризиків травмування в умовах збройного конфлікту, зокрема, збільшенням кількості інтенсивності бойових дій і наявності різноманітних вибухонебезпечних предметів. Навчання обов'язково має включати практичні навички, такі як